

***Podróż Guliwera* Jonathana Swifta. Satyra i utopia**

W październiku 1726 roku ukazały się drukiem *Podróż do wielu odległych narodów świata* Jonathana Swifta (bardziej znane pod skróconym tytułem – *Podróż Guliwera*). Ta najbardziej pesymistyczna książka oświecenia wywołała recepcję paradoksalną – z jednej strony chwalono konwencję fantastyczną i naśladowano jej rozwiązania fabularne, z drugiej jej drapieżna satyryczność sprawiła, że oświeceniowi optymiści nie byli w stanie jej w pełni docenić. Doszło ostatecznie do szczególnego unieszkodliwienia autora i jego dzieła – zrobiono z niego w popularnej recepcji baśń dla dzieci.

Proponujemy przyjrzenie się *Podróżom Guliwera* z uwzględnieniem następujących kontekstów:

- „Fantastyczno-satyryczna forma [*Podróż Guliwera*] pozostaje poza głównym nurtem rozwoju powieści” – pisze György Lukács. Co sprawiło (a może sprawia) taką trudność w zaakceptowaniu świata powołanego przez Swifta? Jaka wizja satyry stoi za tym pomysłem? Z drugiej strony, co jest tak uwodzącego w fantastycznych pomysłach pisarza? Jakie niosą ze sobą korzyści artystyczne?
- Powieść Swifta wychodzi poza formę rodzącą się powieści realistycznej (por. *Narodziny powieści* Iana Watta) także dlatego, że jest pastiszem konwencji pisarstwa podróżniczego i przygodowego, a jednocześnie wiele łączy ją z powiastką filozoficzną. Jak wyglądają w szczególności te genologiczne i stylistyczne odniesienia? Co charakteryzuje Guliwera jako narratora?
- Ważnym i chętnie rozpoznawalnym tropem w interpretowaniu dzieła Swifta jest kontekst utopijny i dystopijny. Kolejne wyspy zdają się układać w zaproponowaną przez Tomasza Morusa dialektykę miejsca nieistniejącego i miejsca dobrego (ou/eu topos), miejsca do potępienia (podróż pierwsza i trzecia) i miejsca idealnego (podróż druga i czwarta) – a może to pułapka, którą zastawia na czytelnika Swift? Szczególne kłopoty interpretacyjne przynosi pod tym względem część czwarta, czyli *Podróż do Houyhnhnmów*.
- „Geografia jest swoistą maszyną do produkowania literatury” i „zakładniczką kulturowych narracji” – pisze Justyna Schollenberger o *Podróżach Guliwera*. Dlaczego Swift tak bardzo nie cierpiał geografii i dlaczego zaakceptował pomysł dołączenia do pierwszej edycji powieści map wykonanych przez Hermana Molla, popularnego brytyjskiego kartografa początków XVIII wieku? Jak wyglądają te ilustracje? Cemu powieści fantastyczne tak często zawierają podobne mapy? Jaka jest ich rola w tego rodzaju książkach?

- *Podróże Guliwera* są również wypowiedzią o granicach człowieczeństwa. Swift zdaje się przy tym obalać mit szczęśliwego dzikusa na jakiś czas przedtem, zanim stanie się przedmiotem europejskich debat. Wprowadza również próbę rozróżnienia, co w człowieku jest ludzkie, a co zwierzęce, ale czyni to w nader przewrotny sposób. A może sugeruje, że tego się przeprowadzić nie da?
- Do jakich wątków *Podróży Guliwera* nawiązywano w literaturze późniejszych epok? Jak interpretowali *Podróże Guliwera* Ignacy Krasicki, Czesław Miłosz i Jorge Luis Borges? Które jeszcze utopijne i dystopijne utwory dałoby się nazwać potomstwem Guliwera i dlaczego?

Bibliografia:

Jonathan Swift, *Podróże Guliwera*, przeł. J. Kott, Warszawa 1956 i wyd. nast.

lub

Jonathan Swift, *Podróże do wielu odległych narodów świata. W czterech częściach. Przez Lemuela Gullivera, początkowo lekarza okrętowego, a następnie Kapitana licznych okrętów*, przeł. M. Słomczyński, Kraków 1979 i wyd. nast.

Literatura piękna – wybrane konteksty i nawiązania:

J.L. Borges, *Raport Brodiego*, w: tegoż, *Raport Brodiego*, przeł. Z. Chądzyńska, Kraków 1975 i wyd. nast.

D. Defoe, *Robinson Crusoe*, przeł. J. Birkenmajer, M. Lachman, oprac. J. Lipski, Wrocław 2025, BN II, nr 267 [tu: *Życie oraz osobliwe i zadziwiające przygody Robinsona Crusoe*]

I. Krasicki, *Dzieła zebrane. Tom 2. Zbiory wierszy*, oprac. T. Kostkiewiczowa, Poznań 2019 [tu: *Satyry. Część pierwsza i Satyry. Część druga*]

M. Krajewski, *Wojciech Zdarzyński życie i przypadki swoje opisujący*, oprac. I. Łossowska, Warszawa 1998 i wyd. nast.

Księga tysiąca i jednej nocy, wstęp i red. T. Lewicki, Warszawa 1973, t. 1–8, [tu: *Podróże Sindbada Żeglarza* (t. 4)].

Cz. Miłosz, *Do Jonathana Swifta*, w: tegoż, *Światło dzienne*, Paryż 1953 i wyd. nast.

Ch. Perrault, *Baśnie*, przeł. Sz. Catek i in., wstęp A.M. Monluçon, Wrocław 2025.

J. Swift, *Skromna propozycja*, przeł. Ewa Kasińska, „Res Publica Nowa” 2004, nr 3 (przedruk w: „Dialog” 2013, nr 1).

W. Szekspir, *Burza*, różne przekłady i wydania, np.: przeł. S. Barańczak, Kraków 1999 i wyd. nast. lub przeł. Piotr Kamiński, Warszawa 2022

Wokół „Doświadczyńskiego”. Antologia romansu i powieści, oprac. Jerzy Jacki, Warszawa 1969

Wolter, *Kandyd albo optymizm*, przeł. T. Boy-Żeleński, Warszawa 1974 i wyd. nast.

Opracowania:

W. Arens, *Mit ludożercy. Antropologia i antropofagia*, przeł. W. Pessel, wstęp M. Radkowska-Walkowicz, Warszawa 2010.

G. Bachelard, *Miniatura*, przeł. K. Mokry, T. Markiewka, „Literatura na Świecie” 1999, nr 9.

B. Baczkowski, *Wyobrażenia społeczne. Szkice o nadziei i pamięci zbiorowej*, przeł. M. Kowalska, Warszawa 1994, szkic *Utopia*.

M. Grzędzińska, T. Kostkiewiczowa, *Satyra*, w: *Słownik literatury polskiego oświecenia*, red. T. Kostkiewiczowa, Wrocław 2002, s. 554–560.

A.M. Komornicka, *Satyra*, w: *Słownik rodzajów i gatunków literackich*, red. G. Gazda, S. Tynecka-Makowska, Kraków 2006, s. 675–678.

G. Lukács, *Powieść jako mieszczańska epopeja*, przeł. A. Wołodźko, w: *W kręgu socjologii literatury. Antologia tekstów zagranicznych*, t. 2, oprac. A. Mencwel, Warszawa 1977.

I. Piotrowski, „*Satyryzm*” i *utopia*, czyli jak przestaliśmy się martwić i pokochaliśmy bombę, „Dialog” 2013, nr 1, s. 88–97.

J. Schollenberger, *Zwierzęca topografia w „Podróżach Guliwera Jonathana Swifta”*, w: *Geografia krain zmyślonych. Wokół kategorii miejsca i przestrzeni w literaturze dziecięcej, młodzieżowej i fantastycznej*, red. W. Kostecka, M. Skowera, Warszawa 2016, s. 309–326.

Z. Sinko, *Powieść zachodnioeuropejska w kulturze literackiej polskiego oświecenia*, Wrocław 1968.

J. Szacki, *Spotkania z utopią*, Warszawa 1980 i wyd. nast.

J. Tazbir, *Ludzie przeciwko zwierzętom*, w: tegoż, *Okrucieństwo w nowożytnej Europie*, Kraków 2000, s. 217–238.

I. Watt, *Narodziny powieści. Studia o Defoe’em, Richardsonie i Fieldingu*, przeł. A. Kreczmar, Warszawa 1973.

